

«AMERIKANSK SELVHJELPSTULL»: -Det er noen som har spurt om jeg har vokst på erfaringene mine fra 22. juli-saken. Og da er svaret at nei, det har jeg selvfølgelig ikke. **Vekst er noe som skjer i medgang.** Motgang er noe man må klare å håndtere, sier rettspsykiater Synne Sørheim. Hun opplever at hun ble idiotforklart foran en hel nasjon da hun og kollega Torgeir Husby konkluderte med at Anders Behring Breivik ikke var strafferettslig tilregnelig. Foto: Siv Johanne Seglem / Dagbladet

MAGASINET

[MORE](#)

22. juli-psykiateren: - Å bli idiotforklart overfor en hel nasjon, det tror jeg ikke at jeg vokste på

Det som sårer rettspsykiater Synne Sørheim mest, er når noen hevder hun vurderte terrordømte Anders Behring Brevik som utilregnelig - **fordi hun ikke hadde tenkt seg godt nok om.**

23. JULI 2016 KL. 1.55

Av [Thomas J.R. Marthinsen](#)

DU LESER NÅ DAGBLADET PLUSS

19 timer hadde rettspsykiater Synne Sørheim og kollega Torgeir Husby argumentert i Oslo tingrett for at Anders Behring Breivik var «paranoid schizofren og psykotisk» både da han utførte massedrapene, og mens de vurderte ham. I august 2012 ble Breivik dømt til 21 års forvaring med minstetid på 10 år. Dommen var enstemmig, og slår fast at masseorderen var strafferettslig tilregnelig da han drepte 77 mennesker på Utøya og i Regjeringskvartalet den 22. juli 2011.

Dommerne hørte ikke på Husby og Sørheim. I tida før hadde de to rettspsykiaterne fått mye offentlig kritikk. Nå ble TV-lampene slukket, Breivik låst inne og det ble stille rundt Sørheim.

Mye etter eget ønske.

«Å bli idiotforklart overfor en hel nasjon, det tror jeg ikke jeg vokste på.»

- Poenget var: Jeg var oppnevnt av retten til å avgi en skriftlig vurdering i retten. Alle avsporinger fra det ville være formalfeil, som jeg ser det. Det kunne for eksempel ikke falle meg inn å gi intervjuer om arbeidet. De 19 timene jeg brukte på å legge fram rapporten vår i retten var mer enn tilstrekkelig for meg.

- Men var det ikke vanskelig å høre kolleger ytre seg kritisk, også om deg som person?

- Jo. Det var vanskelig både å lese og høre det som ble sagt. Men det var ikke det minste vanskelig å la være å si noe.

- Du hadde aldri lyst til å be dem holde kjeft?

- Nei, jeg ville ikke snakke om min person. **Men vet du hva som såret meg mest? Å lese at vi ikke hadde tenkt oss grundig om. Det opplever jeg som urimelig.**

- Nå, fire år seinere, mener du det samme?

- Jeg ville ikke uttale meg om Breivik på den måten da og det vil jeg heller ikke nå. Jeg har ikke snakket noe mer med ham. Jeg har ikke fått noe nytt oppdrag av retten.

TERRORRETTSAKEN: - Jeg fokuserte på det jeg var bedt om å gjøre, sier rettspsykiater Synne Sørheim. Her fra Oslo tingrett sammen med kollega Torgeir Husby. I bakgrunnen, Anders Behring Breivik. Foto: Heiko Junge / NTB Scanpix

- Er du et veldig disiplinert menneske?

- Det tror jeg er riktig. 22. juli-rettssaken hadde ikke vært lett hvis jeg ikke hadde evne til å holde på prinsippene mine. Det er noen som har spurt om jeg har vokst på erfaringene mine fra den saken. Og da er svaret at nei, det har jeg selvfølgelig ikke. **Vekst er noe som skjer i medgang. Motgang er noe man må klare å håndtere. Du vokser ikke. Det er det verste tøv å si noe sånt.** Det har jeg ingen tro på. Det blir for mye amerikansk selvhjelpstull over det. Å bli idiotforklart overfor en hel nasjon, det tror jeg ikke at jeg vokste på. Men det måtte håndteres.

- Hvordan håndterte du det?

- Jeg fokuserte på det jeg var bedt om å gjøre. Men **når jeg først går i gang, er jeg veldig grundig. Jeg driver ikke med slurv.** Finalen i rettspsykiatrisk arbeid er ikke i dialogen med pasienten eller observanden. Det er i retten. Der har jeg et dokument jeg skal utdype og en diagnostikk jeg skal stå inne for. Dette har jeg lagd, ikke sant. Og jeg kan ikke gjøre det uten at jeg føler at jeg dekker personen det er snakk om.

- **Jeg må tro på det jeg sier.**

UBESVARTE SPØRSMÅL: Synne Sørheim har ting hun lurer på om Anders Behring Breivik tenker om. - Men det er ikke slik at jeg går rundt og tenker på ham hver dag. Det ville være å gi ham alt for stor plass, sier hun. Foto: Siv Johanne Seglem / Dagbladet

Det kommer en aura av skepsis fram rundt Synne Sørheim når det er snakk om Breivik. Som om kravet om presisjon ikke minst også gjelder hvordan hun forholder seg til ham og til oss som skriver om ham og den jobben hun gjorde for fire år siden. Som om hun for lengst har lagt saken bak seg. Eller har hun det?

- Du har sagt du fremdeles har spørsmål du ville ha stilt ham?

- Når jeg treffer deg, eller ham, eller hvem som helst er det ikke sånn at jeg tenker: Nå må jeg huske å spørre om ditt og datt. Om noe bestemt. Nei. Det er ikke min drivkraft. **Drivkraften min er at jeg undrer meg.** Og jeg slutter ikke å undre meg selv om saken er tilbakelagt og jobben er ferdig.

- Så du lurer fremdeles på hvordan han tenker?

- Ja. I den grad det kommer fram nye ting, så får jeg lyst til å spørre. Jeg mener ikke at jeg får lyst til å lese hva avisene skriver eller noe sånt, men jeg får lyst til

å spørre ham: Hva tenker egentlig du om dette? «Dette skulle jeg gjerne hørt med ham om», tenker jeg.

- Men ...

- Det er ikke slik at jeg går rundt og tenker på Anders Behring Breivik hver dag. Det ville være å gi ham altfor stor plass. Det er nok av andre mennesker å undre seg over. Det ville ikke være noe godt bilde på hva min kognitive kapasitet blir brukt til.

Sørheim flyttet til bydelen Dainfern i Johannesburg i Sør-Afrika med familien i 2011. Det hadde ikke noe med 22. juli-saken å gjøre. Hun flyktet ikke. Nei da, huset var kjøpt lenge før sommeren. Mannen skulle jobbe som regiondirektør for alle de afrikanske landene under ekvator, i et amerikansk legemiddelfirma. Synne fikk ikke jobbe.

- Jeg var spouse. Ektefelle. Og hvis det står spouse i visumet, får du ikke arbeidstillatelse, fordi arbeidsledigheten er så høy der. Og det er jo dumt. Mange av dem som kommer til landet på den måten - meg selv inkludert - er jo godt kvalifiserte og villige til å ta i et tak.

- Så du måtte ty til frivillig arbeid?

- Mm. Og jeg elsket arbeidet mitt i Afrika, altså. Jeg som er så nysgjerrig!

«Jeg har fått mye mindre tro på bistand etter å ha drevet med bistand selv.»

Hun jobbet blant annet på Diepsloot Combined School i den erkefattige forstaden Diepsloot i Johannesburg for den veldedige organisasjonen EDU FUN.

- Det var fantastisk å få komme inn i en verden som ellers er så lukket. Hjemmebesøk i skurlandsbyer hvor barn blir passet av besteforeldrene fordi foreldrene er døde av AIDS. Skoler hvor rektor er minst like opptatt av om familiene får bare et minimum av kalorier - som av om de lærer engelsk og matte. Å få en rolle i det betydde mye. Men jeg kunne ikke ha fortsatt som frivillig hvis jeg skulle bodd der lenger.

- Hvorfor ikke?

- Jeg har fått mye mindre tro på bistand etter å ha drevet med bistand selv. Utbyttet for meg personlig var stort. Men min kompetanse kunne hatt mye større avkastning. Statsforvaltningen sitter liksom ved bassenget mens folk utenfor murene blir smittet med malaria, ikke sant. Myndighetene må ansvarliggjøres. De må selv ta ansvar for å bygge opp strukturene som trengs i landet. Hvite, velutdannede damer som kommer og jobber i slummen ... Det fungerer ikke i lengden.

OM FRIVILLIGHET I AFRIKA: - Jeg har fått mye mindre tro på bistand etter å ha drevet med bistand selv, sier Synne Sørheim. Foto: Siv Johanne Seglem / Dagbladet

«Jeg er absolutt mer enn gjennomsnittet nysgjerrig.»

Sørheim ble ferdig utdannet lege i 1991 og jobbet deretter i ti år bak lukkede dører med de av oss som har det aller vanskeligst. Etter hvert ble hun overlege ved den psykiatriske avdelingen på Diakonhjemmet sykehus i Oslo.

- Det var ikke sånn at jeg tenkte: Yes, rettspsykiater! Nei. Jeg kunne ha nærmet meg alle fag som

handler om noe beskrivende, noe skriftlig. Jeg brukte rett og slett elimineringsmetoden. Jeg er utdannet lege, men jeg er lite god til ting som involverer ... praktiske grep.

- Valgte du ikke da en litt prøvende utdanning?

- Jo, men jeg er flink til å lære. Medisinstudiet er mye fakta, pugging, ting du skal huske. Men når du er ferdigutdannet er det til gjengjeld mange praktiske grep. Nå tenker jeg på sånne ting som å titte folk inn i nesa. Slikt som går helt tett på folk, på kroppene deres.

- Og det er du ikke voldsomt fan av?

- Nei. Men jeg er absolutt mer enn gjennomsnittet nysgjerrig. Fra sekund til sekund har jeg en veldig lyst til å skjønne. Til å komme til bunns i tingene. Og dét var det lett å bruke i psykiatrien. Altså ikke bare nysgjerrigheten, men ... men ...

«Vi har ikke vevsprøver eller røntgen, vi har bare samtalen.»

- Hva?

- Jeg liker godt å analysere.

- Som i psykoanalyse?

- Nei, nei, ikke sånn. Diagnostikk. Jeg har sansen for å rydde opp. Jeg har aldri drevet med langtidsterapi. Jeg kan ikke det. Aner ikke hvordan det foregår. Og så er det et nesten litterært aspekt: Virkeligheten overgår fantasien. Det er et privilegium å få sitte på første rad og hver eneste dag få være med inn i menneskers liv.

- Men det kan ikke være lett?

- Vi har ikke vevsprøver eller røntgen, vi har bare samtalen. Gjennom å være grundig, presis og gjøre alt jeg kan for å stille riktig diagnose, så vet jeg at jeg kan tilføre helse. Til en gruppe som på mange måter er forsømt. Og som gjerne ikke kan snakke sin egen sak. Tvangsinnlagte pasienter går sjelden i demonstrasjonstog, ikke sant.

- Du vil gjerne hjelpe, altså.

- Min begeistring handler delvis om meg, men vel så mye om at det føles helt fantastisk å få innlagt en psykotisk pasient som er ... ja, ikke-samarbeidende, tilgriset, har sår på beina og er ute av seg, roper og skriker, og etter noen uker hos oss kunne si til ham eller henne: Håper du får det fint i sjakkklubben i neste uke.

- Du trenger ikke applaus?

- Nei det er fint selv om ingen ser det. Selv om ingen skjønner det. Det er en gave. Hver gang. Det er et magisk øyeblikk.

- Hvilket øyeblikk?

- Når jeg ser at jeg har vært med på å restaurere noens evne til å tenke sine egne tanker, til å gjøre det de vil i eget liv. Ved å orke veien dit. Det er magisk.

- Jeg jobbet i ti år i akuttpsykiatrien. Da hadde vi ofte besøk av skuespillere, prester og folk som arbeidet med mentalt helsearbeid. De kom for å studere oss, nesten som om vi var i en gullfiskbolle. Vet du hva nesten samtlige sa? At det som overrasket dem mest var at vi var hyggelige. Som om det skulle være et samsvar mellom å gå inn og bruke tvang - og ikke å være hyggelig. Skjønner du?

- Hvordan har du hatt det når du har brukt slike metoder?

- Jeg har gått hjem og tenkt: Ja. Det måtte gjøres. Ingen var begeistret, men det måtte bli sånn. **Jeg har nok følt en slags stolthet i forhold til å gå inn og ta upopulære avgjørelser uten annen gratifikasjon enn en indre overbevisning om at når ingen andre kan få et menneske ut av sykdommen igjen, må noen ta slike avgjørelser. Noen må orke. Det ansvaret er jeg villig til å ta. Jeg tror stolthet er et ganske bra ord.**

«Jeg har en stor interesse for å se på mennesker gjennom lupe. Så diagnostisere. Og så forholde meg til et lovverk som er laget med kjølig presisjon.»

En annen type ubegripelighet hun har hankses med i sitt yrkesliv er rettspsykiatrien. Menneskeskjebner satt helt ytterst på spissen. Et eller annet sted i klemme mellom sykdom og loven, mellom galskap og klarhet. Sørheim er snar til å påpeke at rettspsykiatri akkurat som sivilpsykiatri for en stor del handler om jus - og dermed om politikk. At det er **der medisinen møter**

jusen det virkelig blir vanskelig.

- Jeg er definitivt kritisk overfor psykiatrien. Absolutt. Den er et produkt av historien vår og av vårt forhold til størrelser som empati og barmhjertighet som til sammen sier når vi kan overta noens vilje. Det finnes ingen medisinske sannheter der. Spørsmålet er hva som får veie tyngst av autonomi og samfunnets kollektive ansvarsfølelse. Hva du svarer på et slikt spørsmål, styrer hva slags pasienter du ender opp med på et psykiatrisk sykehus.

- Synes du Norge klarer å balansere mellom inngrep og frihet?

- Norge er i bevegelse mot å la friheten veie tyngre. Vi har snevret inn på tilgangen til å tvinge noen. Det tror jeg skjer i et samfunn på bekostning av kollektivt ansvar. Jeg er stolt av og glad for å bo i et samfunn som ikke toer sine hender for alt på autonomiens alter. At vi kan hjelpe folk som ikke vil eller kan hjelpes. Selvmord er et godt eksempel. Jeg er glad for at det i Norge er sånn at vi har mulighet for å prøve å sørge for at du ikke hopper. Det hadde ikke blitt noen sjakkklubb ellers.

- Jeg har en stor interesse for å se på mennesker gjennom lupe. Så diagnostisere. Og så forholde meg til et lovverk som er laget med kjølig presisjon. Det krever utholdenhet. Litt som noen som bestemmer seg for å løpe New York Marathon. Eller sykle Birken, tror jeg. Noen ganger er det spesielt utfordrende å møte en observand med verdighet.

- Har du alltid klart det?

- Det er ikke alt som har kommet ned på mine ark som har vært like bra. Men jeg har aldri levert fra meg noe som ikke dekket den jeg har observert. Aldri. Ellers måtte jeg sagt fra meg oppdraget. Selvsagt.

- Du sier observand og ikke pasient?

- Ja, i rettspsykiatrien kan man ikke si pasient, for man vet ikke om de er syke. For det er absolutt ikke sikkert de er det. Og det er dét blikket man må gå inn med.

- Du slår meg som et menneske med ganske sterk moralfølelse?

- Det tror jeg kanskje at jeg skjønner hvorfor du sier. Ja. Men for meg er det ikke noe alternativ.

- Du gir ikke opp?

- Nei, det gjør jeg ikke. Men det gjør ikke som fullfører Birken heller.

OM ALDER: - Jeg hørte en gang noen si at for kvinner er det en hårfin balanse mellom å være ung og lovende - og det å være en gammel røy. Det er helt fantastisk godt sagt, sier Synne Sørheim som nettopp fylte 50. Foto: Siv Johanne Seglem / Dagbladet

Familien kom tilbake til Norge i fjor vinter. Etter tre år i Sør-Afrika og nesten to i Australia, var det igjen tid for det norske klimaet - og de norske tilfellene. **Nå jobber hun som psykiater på fengselspsykiatrisk poliklinikk.** Hun arbeider med pasienter - eller innsatte, som hun kaller dem -

fra Oslo, Bredtvet og Eidsvoll fengsler. Samtidig jobber hun på prejudisiell enhet. Det er der de tar folk for seg for å undersøke om de skal ha en rettspsykiatrisk vurdering. I tillegg tar hun fortsatt rettspsykiatriske saker.

- Hvor lenge vil du jobbe med dette?

- Godt spørsmål. Jeg skal nok holde på ... så lenge jeg klarer å fange det jeg ser og hører med en presisjon jeg kan leve med. Hvis det begynner å skrangle med den, må jeg finne på noe annet.

- Hva tenker du om at du nettopp er fylt 50, har du dårligere tid?

- Jeg hørte en gang noen si at for kvinner er det en hårfin balanse mellom å være ung og lovende - og det å være en gammel røy. He-he. Det er helt fantastisk godt sagt!

- Men, ikke sant, så ser jeg på en dame som Eva Joly. Og da tenker jeg at det nok kommer til å gå likevel. Jeg tror ikke jeg har så dårlig tid.